

KRŠĆANSTVO »INSTITUCIONALISTIČKE« I »DUHOVNE« CRKVE

Nije rijetko ovo razlikovanje. Možemo ga susresti u čisto ozbiljnim revijama, u bulvarskim listovima kao i u predavanjima i raspravama na višem nivou. Danas je više nego prije naglašavano ovo razlikovanje: kod ozbiljnih i dobronamjernih samo s naglašenim mislima, što bismo trebali razlikovati i učiniti u Crkvi, Božjem narodu, da stvar bolje shvatimo, da snažnije svjedočimo u Crkvi svoje kršćanstvo. Kod drugih, koji pripovijedaju, da nešto kažu i da se čuju, govori se bombastičnim frazama o nastupu protiv »institucionalističke Crkve«, koja svojim formalizmima zakapa duhovni dinamizam vjere, religije, kršćanstva itd.

Samo razlikovanje duhovne od institucionalističke Crkve u filozofiji kršćanskih egzistencijalista podosta je stara stvar. No ta se terminologija nakon Drugog Vatikanuma sve više naglašuje. Ako je u tom naglašivanju dobronamjernosti, može nam poslužiti za uviđanje onog »duhovnog, dinamičnog, pravog kršćanstva«, a ujedno i za uzbiljenje takvog kršćanstva, za njegovu realizaciju. Ako, međutim, te dobronamjernosti nema, onda će se razlikovanje upotrebljavati za napadaje na »nekoga«, ali ne i za popravak nas samih. Tada će se već poznata filozofska terminologija prebacivati na nove crkvene prilike i jednako tako pokazivati stari nered ili »novo svoje« samo zato, da se pobudi pažnja i radoznalost, ali je pitanje: da li i zato, da se stvari pravo shvate?

Pokušajmo kod kršćanskih ili bolje teističkih egzistencijalista predkoncilskog vremena vidjeti ovo razlikovanje »institucionalističke« i »duhovne« Crkve i napokon vidjeti, ne ide li današnje razlikovanje mutatis mutandis istim putovima — ne crkvenim, već svojim.

SÖREN KIERKEGAARD

Protestant, a mrzi Protestantsku Crkvu... Ne zato, jer voli Katoličku, već zbog toga, što ga Protestantska Crkva »sputava« u njegovoj slobodi... Htio se približiti katolicizmu, ali je bio »oprezan«, jer bi mu sloboda jednako tako bila sputavana... Ostao je protestant, ali je protestirao protiv svega, što ga je podsjećalo na objektivno gledanje bilo koje Crkve kao *institucije*. On nije mogao skopčati pojam Crkve i njezine članove, koji su mu uvijek izgledali kao formalisti i profanatori duhovnoga. Staatskirche — Državna Crkva bio je njegov omiljeni naziv, kad je govorio protiv Crkve, koja nije onakva, kako je on zamišlja, koja nije duhovna, već dvoična. Crkva bi trebala donositi ljudima ono duhovno, a ne »državno«. Pretpostavlja jedno, a čini drugo, zapisuje u svom Dnevniku.¹ Na drugom mjestu spominje: Crkva je teatar! A u svom ekscitiranom držanju prema tadašnjim *nosiocima hijerarhije* naglašuje: u teatru se spoznaje ono redovito, što spada na teatar, a u Crkvi se neuredno nastoji zatajiti ono, što se spoznaje.² Sigurno je u Danskoj Protestantskoj Crkvi Kierkegaardova vremena bilo i u hijerarhiji ljudi, kao što je to uvijek i svugdje, koji nisu odgovarali svome pozivu. No to ipak nije temelj »strašno-nabitog« ili revolucionarno-tragičnog odnosa, koji pokazuje Kierkegaard prema tadašnjem protestantizmu. Temelj stoji dublje! On je ukorijenjen u naravi Kierkegaardova shvaćanja, u njegovu temperamentu, u *njegovoj slobodi* i njezinoj aplikaciji.

On Crkvu shvaća na svoj način: slobodno i neovisno. On Krista voli, ali ne i Crkvu, kojoj je Krist ostavio kao svojoj instituciji snagu svoga Duha, snagu svoga božanskog poslanja. U tom su smislu sakramenti, koje posjeduje Crkva kao sredstva posvećenja i spasenja za njega besmisao.³

¹ Sören Kierkegaard: Tagebücher — Kassel Verlag IV izdanje, str. 287.

² Isto: Augenblick, str. 218.

³ Isto, str. 241. »Die Konfirmation und die Trauung ein christliches Komödienspiel 239. oder noch Schlimmeres.«

Kierkegaard je zainteresiran za duhovnog čovjeka — čovjeka slobode, koji se izgrađuje *izvan historijske* Crkve. Zanimljivo je, a još više čudno, da je Kierkegaard iznio tako lijepih misli o slobodi, ljubavi i kršćanstvu, a da je o svojim kolegama znao izustiti najstrašnije stvari. Imputirao je drugome stvari, koje je teško razumjeti i prihvatiti. Ti napadi nisu bili upravljani samo višem protestantskom kleru u Danskoj, već je on imao pred očima čitavu Crkvu i njezine funkcionere: govoriti u protestantizmu o kršćansko-obiteljskoj ljubavi temeljeno je na laži.⁴

Kršćanstvo je patnička istina. To su dobro spoznavali sveti oci. Kršćanstvo je otačka istina..., a onda će razbješnen doviknuti: pastori su ljudožderi! Njegov slobodni pogled na kršćanstvo poprimio je teške razmjere subjektivne mržnje u jednom općenitom smislu bez bilo kakve objektivne kvalifikacije. To je odraz njegove bezgranične slobode, koja teži samo za duhovnim čovjekom izvan Crkve ili u »*vlastitoj*« Crkvi. U tom smislu je govorio o pastorima kao funkcionerima »*institucionalne*« Crkve i nazivao ih je gošćima od kanibala. To je izbijalo iz njega, to je *produkt njegove slobode*.⁵ Bodrio je sebe u svojoj slobodnoj orijentaciji... sve treba ići naprijed, njegova je misao. Pojedinaac treba paziti da se u teškim sukobima ne demoralizira. U svom duhovnom poletu mora na više vrhunce, dakako sve *izvan okvira Crkve, koja sputava*... Njegovi mu teoretski i praktični protivnici nisu ostajali dužni. Pod pritiskom dokaza i činjenica Kierkegaard je stupao u obranu: znam za sebe da nisam kršćanin, kakav bih trebao biti... Ja sebe ne nazivam kršćaninom...

Kierkegaard je postavio vrhunce kršćanstva, ali ne i praksu svoga djelovanja. On je dobro teoretizirao, bilo o drugima, bilo o sebi, ali kad je to trebalo zasvjedočiti, nije tako lako išlo. Nije tako lako postizavao vrhunce svog duhovnog, *deinstitucionalnog gledanja* na Crkvu, na kršćanstvo... Sve je napokon svodio na svoju misao, koja je potencirano naglašena u protestantizmu: u naravnom pogledu čovjek je bolestan... slobodu posjeduje, ali ju je dobio za dobro, međutim upotrebljava je za zabludu.⁶

NIKOLAJ BERDJAJEV

Osjeća se kršćaninom zaljubljenim u »pravoslavlje«. I to, kako on sam spominje, zbog toga, što mu pravoslavlje daje više slobode u odnosu na katolicizam, koji on dobro poznaje. Ova bi nas konstatacija mogla dovesti do zaključka, da on voli Pravoslavnu Crkvu. Međutim, to bi bilo posve krivo. On voli svoje »pravoslavlje«, ali ne Crkvu. »Crkva je daleko više nego bilo kakva vidljiva organizacija, ona je djelovanje... za vidljivošću papa, biskupa, manastira, onih koji vjeruju i hramova udesila se prva i prava djelatnost. Tako se uredila prva velika Crkva ondje, gdje prestaju organi osjećaja.«⁷ Tako prema citiranom Lipertovim riječima Berdjajev izgrađuje svoj pojam »prave crkve«. Ovaj se pojam ili ova crkva ne može poistovjetiti ni s katolicizmom, ni s pravoslavljem, ni bilo s kojom organiziranom socijalno-religioznom zajednicom. Crkva je nešto, što se ne može vidjeti ni opaziti. Ona stoji kao nevidljiva realnost, koja na svoje egzistiranje upućuje putem vjere.⁸ To bi bila zapravo mistična Crkva ili Crkva unutarne povezanosti, *Crkva Ivanova* nasuprot zakonskoj ili *zakoničarskoj Crkvi Petrovoj*. Ova posljednja i nije ništa drugo već socijalizacija i zakonomdaski vanjskog načina onog, što je bitno, što je sakrivena realnost »prave Crkve«. Stoga katolička nauka, upozorava Berdjajev, i ima distinkciju tijela i duše Crkve. Ova unutarnja — duša Crkve — jest tijelo Kristovo, koje zahvaća svu beskonačnost kozmičkog života.⁹

Crkva nije kraljevstvo Božje na zemlji, već je ona priprava za to kraljevstvo na čitavu svijetu. U tom smislu govori se o općoj crkvi. Vanjsko-socijalne

⁴ Isto, str. 247.

⁵ Isto, str. 312.

⁶ Isto, str. 319—320, 323, 330.

⁷ Nikolaj Berdjajev: Put — Organ ruskoj religioznoj misli — 50. str. 48—9.

⁸ Isti: Filozofia svobodnago duha, II, str. 191.

⁹ Isto, str. 200.

organizacije nisu stvar Božja, već stvar čisto carskog, vladarskog karaktera.¹⁰ To je nešto drugo od prave Crkve, koja je nevidljiva, puna slobode i ljubavi, to je nešto daleko od mistične, duhovne Crkve. To je *vanjski institut*, koji mora podnijeti mnogostruku kritiku. To je nešto posve drugo od pojma Crkve u Berdjajeva.¹¹

Berdjajev čak voli naglašavati, da je kršćanin, a ne pripadnik bilo koje Crkve, jer je to opterećeno tradicijom i socijalnim shvaćanjem, a on bi želio biti egzistencijalni kršćanin, koji pripada jednoj stvarnosti, koja se neće objektivirati, preokretati u idol bilo koje *historijsko-socijalne organizacije*, već koja će ostati zajednica duha: »sabornost« — »Communauté«, što bi označivalo čistu savjest u povezanosti s drugim čistim savjestima. Ta savjest prije svega treba posjedovati slobodu, ne biti vezana utjecajem svijeta i socijalnom sredinom, koja je može iskvariti.¹²

Ovo se shvaćanje, dakle, posve razlikuje od shvaćanja Crkve kao socijalne stvarnosti organizirane i vodene auktoritetom, jer takva Crkva je uvijek isprepletana zakonima socijalne organizacije, koja po sebi može biti i protivna drugoj socijalnoj organizaciji, Crkve se pozivaju na neki nepogrešivi tribunal. Svi oni, koji to čine, poklonici su vlasti, koji pripadaju *crkvi kao socijalnoj organizaciji* i koji nisu proživljeno pripadnici svoje slobode, koja mora stajati iznad bilo kojeg tribunala vlasti.¹³ U smislu pripadanja Crkvi — i to pravoj Crkvi, kako bi rekao Berdjajev — mora se braniti potpuna sloboda. On tvrdi, da ostaje pravoslavac, ali samo u granicama svoje slobode, a ne nametnutim zahtjevima bilo koje hijerarhije.¹⁴

Crkva, o kojoj on govori, mora imati prije svega pred očima čovjeka, njegovu osobnost i njegovu slobodu. U tom smislu mora Crkva djelovati slobodno pozivajući k sebi, a ne namećući svojim auktoritetom norme.¹⁵

Auktoritet je doveo do rasula, a sloboda vodi k jedinstvu. Kad se u Rusiji osnivala »Živa Crkva«, to je moglo značiti samo jedno: da ona ne će spasiti ni Rusiju ni pravoslavlje. Zašto? Zato, jer osnivači nisu imali smisla za duhovne vrednote čovjeka. Osnivači su bili, veli Berdjajev, nasljednici oficijelnog, birokratskog, sinodalno-ober-tužiteljskog pravoslavlja, a ne mističnog pravoslavlja, pravoslavlja svetaca, monaha, putnika bogomoljaca, mistične narodne pobožnosti. Preporod Crkve moguć je samo kroz mistiku, kroz duhovne sfere, kroz slobodu.¹⁶

Tim se ne smije misliti na to, da bi se Crkva morala odvojiti od onih, koje je zahvatio socijalno-revolucionarni pokret. Baš naprotiv: Crkva ne smije njemu popuštati, već mora biti s onima, koji se izlažu strašnim duhovnim opasnostima, jer ih, i dok ne će, zahvaća val bezboštva. Crkva ne smije biti nikako klasno obojena. Ona mora uvijek biti za čovjeka, pripadao on bilo kojoj klasi, ali ga mora gledati s njegovom slobodom. Pa i onda, kad takvi ljudi nanose Crkvi teške terete, Crkva mora imati za njih razumijevanja i osjećaja, jer su ljudi.¹⁷

Budućnost Crkve ne smije biti na utilitarno-političkim temeljima, već u žrtvi, nesebičnosti, koja će biti prožeta duhovnim gledanjem.¹⁸

Takvo gledanje na Crkvu jest priprava za Carstvo Božje. Mi živimo u dvostrukom planu: prirodnom i duhovnom, zakona i blagodati, nužde i slobode, a prema Evanđelju Carstvo je Božje katastrofa za plan zakona, nužde i prirode. Carstvo Božje je za sve to sudnji dan.¹⁹

Ne može se, međutim, poistovjetiti Crkva na zemlji s tim Carstvom, Kraljevstvom Božjim. Crkva nije to Kraljevstvo Božje.²⁰

¹⁰ Isto, str. 216—8.

¹¹ Svetosavlje, 1933, str. 175.

¹² Isti: Duh i realnost, str. 51. Put' 50. str. 35—6.

¹³ Put' 50. str. 39.

¹⁴ Put' 59. str. 46—7.

¹⁵ Put' 53. str. 64.

¹⁶ Sofia, I, 1923.

¹⁷ Put' 59. str. 55.

¹⁸ Bogdan Radica: Agonija Evrope, str. 198—9.

¹⁹ Berdjajev: Filozofia neravenstva, str. 238.

²⁰ Isto, str. 36—7.

Ove su misli posve izvodive i razumljive iz *Berdajevljeva shvaćanja slobode*, koja ide svojim putem i ne trpi nikakva određenja. U tom smislu Kraljevstvo Božje pretpostavlja slobodno djelovanje duha, koji se unutarnjim zakonima slobode (ovo nije adekvatno izražavanje u filozofiji egzistencijalizma) angažira za preobražaj čovjeka i svijeta. Sve to prema Berdjajevljevim mislima dolazi neprimjetno i ništa nije moguće zamisliti bez slobodnog djelovanja čovjekova.

KARL JASPERS

Ne bismo smjeli o Jaspersu govoriti kao o kršćanskom filozofu. On je, doduše, nikao u protestantskoj sredini, ali posve liberalnoj. Tu je izrastao i stav njegova filozofiranja i odnosa prema Crkvi. On nije ogorčen protivnik protestantske crkvene hijerarhije kao Kierkegaard, a niti kao Berdjajev pravoslavne, u kojoj su htjeli svjetlom svojih filozofskih misli pročistiti zagušljivu atmosferu onkvenih formalizama, besadržajnog života.

Jaspers jednostavno polazeći od svoga gledanja na slobodu filozofira o svome samstvu i Crkva je za njega uvijek nešto, što smeta slobodno filozofiranje. Njega ne zanimaju sakramenti, dogme, istine, koje Crkva naučava. To su sve za njega izmišljene stvari, miti. Crkva se može time hraniti kao jedna *objektivna ili objektivirana institucija*. No takva Crkva smeta njegovo filozofiranje, njegovo poimanje slobode.

Crkva ograničuje i kjaštri slobodu samstva — individuuma, jer nastoji dati smjer filozofiranja, gledanja, naziranja na svijet. A to je upravo ono, što vrijeda jednog slobodnog individuuma, ako je taj »filozofski sačuvan«, ako se hrani, rekao bi Jaspers, »filozofskim vjerovanjem«. ²¹ Istina je, međutim, u tome, ustvrdio bi Jaspers, da se čovjek, koji u teškim graničnim situacijama ne može podnijeti teškoću i hladnoću života, nekako i utječe jednoj lađi, u kojoj će imati neku sigurnost gledanja na život — u budućnost. To je uvijek ograničeno pripadnošću jednoj religiji, koja je vezana na kakvu crkvu ili zajednicu. Prema filozofskom gledanju Jaspersovu uvijek je dokaz slabosti dotičnog samstva, koje ne može izdržati samo za se, već se utječe pomoći zakona i vodstva zajednice. To je među ostalima i Crkva. ²²

Crkva je s težnjom za isključivošću — a ta je uvijek temeljena na objektivnim zakonima — omogućivala, da se pojedinac izgubi, da nestane njegova slobodnog gledanja. Ona je tako — prema Jaspersu — u korist općenitosti degradirala slobodno filozofsko gledanje i orijentaciju. Tim procesom nestajalo je slobodnog, individualnog gledanja, a nastajalo omasovljeno shvaćanje. To je bila politika *institucionalizirane Crkve*, koja nije nikada koristila. ²³

S filozofskog stanovišta, s kojega polazi Jaspers, a to je čistoća i sloboda samstva, treba u Crkvi odbaciti sve ono, što sprečava slobodni razvoj individuuma u filozofskom smislu. Jaspers najviše gleda na slobodu, koja ne bi bila vezana ni na kakvu religijsku formu, dakle sloboda sama za se, ali sasvim sigurno, što on neizravno i priznaje, sloboda ili bolje shvaćanje slobode, koje je baštino jednim religijskim hereditetom. Ta sloboda mora ići svojim pravcem samstvenog gledanja. Jaspers ne negira, da je kršćanstvo, da je Crkva zaslužna, zapravo da je izgradila zapadnu kulturu, ali je jednako toliko optužuje da svojim postojanjem i naučavanjem stavlja čovjeka u jednu ovisnost o svojoj nauci, zakonima i dogmama. U tome stoji *institucionalizam Crkve* koji Jaspers svojom filozofijom odbija.

GABRIEL MARCEL

Rođeni katolik, koji je do proživljenosti svoje vjere morao proći put obraćenja. U svom filozofiranju nema problema u pitanju Crkve i slobode kao

²¹ Karl Jaspers: *Der philosophische Glaube*, str. 59.

²² Isti: *Philosophie*, II, str. 384—5.

²³ Isti: *Der philosophische Glaube*, str. 73.

Jaspers. A jednako tako ne suprotstavlja poimanje *institucionalne* i *duhovne Crkve*, kao što je slučaj u Kiekegaarda i Berdjajeva. Krist je svojom prisutnošću dao svjedočanstvo svoga božanstva. Crkva je jednako tako svojom prisutnošću dokaz božanstva među vjernicima.²⁴ Krist nije dao svjedočanstvo svoga božanstva samo za suvremenike, već za sve generacije, a to svjedočanstvo potvrđuje historijsko kršćanstvo — Crkva. Mi se nalazimo svojim životom u spojnici slobode i milosti. Jedno bez drugoga ne može biti. Naša se sloboda uključuje u pravom smislu u milost, koju nam i daje Crkva.²⁵

Naša sloboda svojim pravim životom može biti odražena samo u zajednici s milošću, u zajednici s Crkvom. Reflektirajući na misli patra R. P. Congara, Marcel piše: Crkva je Božja obitelj. Ta obitelj proživljava trinitarni život milosti, vjere i ljubavi. Ta obitelj je jedna, kao što je jedan Bog.

Komunikacija trinitarnog života ostvaruje se samo u Kristu. Crkva je tijelo Kristovo združeno sa životom Onoga, koji se može vratiti u krilo Očevu, odakle je i proizašao. Mi pripadamo Crkvi i združeni smo s Kristovim životom u sakramentima, gdje oživljuje i dolazi do izražaja naša vjera. Krštenje i Euharistija temelj su, na kojemu se mi formiramo u jedno tijelo, koje je Krist.

Crkva se služi sakramentima kao vidljivim znakovima za naše posvećenje preko svojih udova, dijelova, ljudi. To je za Marcela zbilja, koja nema nikakva mitološkog značenja. Zbilja, koja je vidljiva po svojoj materiji i formi, što upravo odgovara čovjeku, koji je vezan na svoju senzitivnu orijentaciju. Mi se na taj način upućujemo, idemo prema supstanciji nebeskih realnosti. Marcel ove svoje misli potvrđuje citirajući Hugoa od sv. Viktora: »Usque hodie Christus amicos suos in Scriptura Sacra et sacramentis Ecclesiae atque aliis visibilibus virtutum exercitiis quasi quadam corporali presentia consolatur.«²⁶ Crkva će u tom smislu kao i Krist biti teoandrična. Crkva će biti uvijek na zemlji dogmatska i naučavajuća. Crkva je život Kristov, mistično tijelo Kristovo, kojemu je Krist vječna glava. U tom se smislu gleda samo na hijerarhiju svetosti i kreposti. U tom smislu može papa kao zamjenik Kristov biti manji od jedne ponizne i skromne žene.

Drugo je shvaćanje Crkve u juridičkom pogledu. Juridički, socijalno gledajući na Crkvu dolazi se lako do krivih i pogrešnih zaključaka, ako se u Crkvi ne gleda na ono jedinstvo ljudske i božanske naravi u Kristu, ako se ne gleda na to jedinstvo u njegovoj Crkvi. Sve senzibilno u Crkvi treba da bude prožeto unutarnjim jedinstvom milosti. Istina je: Ubi Christum, ibi Ecclesia, jer Crkva egzistira upravo po komunikaciji Kristova duha. I opet: Ubi Petrus, ibi Ecclesia, jer je komunikacija unutarnjeg života milosti, duha Kristova realizirana na ljudski, vidljiv način.²⁷

Kriteriolško djelovanje Crkve s obzirom na vjeru i s njom povezanu nauku je prema Marcelovu shvaćanju potrebno. Tu filozofija ne može pomoći, već može biti pomognuta Crkvom, koja je čuvarica istine. Crkva je svojom službom vezana pokazati ono, što je pravo. Čovjek tako postaje putnik, a ne skitnica i avanturist, zabilježio je Marcel.

Crkva je inkarnacija religioznog života. Taj mora biti duhovan u intersubjektivnim odnosima. U tome se pokazuje veličina Crkve, ali i njezina slabost. Ona mora biti subjektivna, ali i objektivna, jer je napokon tako ustanovljena, takve joj moraju biti i njezine dužnosti. No ta objektivna dužnost u intersubjektivnoj povezanosti može biti i objektivirana. U tom slučaju može se religiozno izgubiti, jer je to nevidljivo, a nastupiti moć administrativnog značenja, a to i nije ništa drugo već objektivacija. Ipak snaga Crkve mora biti u unutarnjem planu, u dubokoj povezanosti s božanskom sličnosti. Ta sličnost bolje se osjeća, kad pripadam, kad znam, da sam u toj Crkvi slobodan, da sam slobodu mogao spoznati: ući i ne ući u nju — u

²⁴ Gabriel Marcel: *Être et avoir*, str. 138.

²⁵ Isti: *Le mystère de l'Être*, II, str. 134—5.

²⁶ Isti: *Du Refus à l'Invocation*, str. 253—4.

²⁷ Isto, str. 254—5, *Journal Méthaphisique*, str. 52.

Crkvu. Moj je odnos prema Crkvi slobodan. Moje intersubjektivno proživljavanje je dokaz za to.

Protivnici, koji u Crkvi gledaju samo jednu *instituciju vanjske djelatnosti*, zapravo vode mašinu jedne klase, kojoj Crkva služi za mistifikaciju i mučenje potlačenih. Oni nemaju od Crkve ono osnovno: slobodno se nalaziti u inkarniranoj intersubjektivnosti.

OSVRT

Poimanje Crkve u naših, spominjanih filozofa egzistencije i nije ništa drugo već poimanje slobode kroz njihov životno-filozofski nazor. Svi će oni dopustiti Crkvi, da je ona u preobrazbi ljudskog duha odigrala svoju pozitivnu ulogu. Ni jedan od njih ne će nijekati u Crkvi ono, što je duhovno, svetački vrijedno, ali sve bi stavili u okvir svoga gledanja na slobodu, odnosno u okvir *samostalnosti*, koja ne želi biti »ničim sputavana«. Međutim, zaboravljaju, da je ono pozitivno — što vidimo kroz Marcelove misli — niklo iz krila socijalnog organizma Crkve, u kojemu su primili dubinsku vrijednost kršćanskog, duhovnog života. Berdjajev, Kierkegaard gledaju u Crkvama, kojima su juridički pripadali, samo taj juridički elemenat, koji guši njihovu slobodu, jer intendiraju svojom individualnom slobodom ne u tom smislu, da je perfekturiraju u Crkvi, već da slobodno nametnu svoje shvaćanje i svoje gledanje na Crkvu. Dakako, tako se dolazi do zajedničkog mišljenja: sloboda prije Crkve, a ne i duhovno i sloboda u Crkvi, u kojoj mogu proživljavati naglašenu intersubjektivnu slobodu u duhovnom smislu i sve juridičke elemente, sve socijalno i objektivirano daleko nadvisiti.

Kada se usporedi Marcelovo i Jaspersovo filozofiranje o Crkvi, vidi se, da je tu najviše oprečnosti. Jasper želi lebdeći filozofirati — ničim biti upozoravan, zapravo »lebdeći lutati« — a to je za njega »apostrofiranje« slobode. Pa i onda, kad Crkva daje neku smirenost i čvrstoću u životnim situacijama, on vidi da nije onaj, kojim se tome utječe, slobodan. Zašto? Zato, jer sloboda znači neovisnost, nevezanost. On tako stvar tretira i u onim momentima, kad mu je moguće »dokučiti« Transcendenciju. Zato Jaspers, gledajući na njegovo filozofiranje, i ne govori o kršćanskoj religiji kao nečem pozitivnom za filozofiranje, već se obraća svojoj filozofskoj religiji, u kojoj je posve slobodan. *Institucija Crkve* dijametralno se sukobljuje s njegovim poimanjem slobode. Zato u Crkvi uvijek gleda samo socijaliziranu i *institucionaliziranu* zbilju.

Za Marcela je taj društveni organizam čuvar istine i on filozofira svojom slobodom i postavlja svoju slobodu unutar toga »čuvara istine«. Njegovo je nastojanje steći istinu, stupiti u posjed istine, i to filozofirajući unutar pravog kršćansko-katoličkog života.

Kierkegaard i Berdjajev, koji otvorenije pripadaju protestantizmu, odnosno pravoslavlju, i previše su svoj stav zaoštrali sa službenim Crkvama, i to upravo gledajući »filozofijski« na svoju slobodu, a ne realistički. Kierkegaard umire neizmiren s Crkvom — s *Institucijom*, ali »slobodno filozofirajući«, a slična sudbina je bila i u Berdjajeva, koji nije htio vidjeti, da se mistično pravoslavlje, pravoslavlje svetaca, ipak nalazi u okviru »sinodalno-ober-tužiteljskog« pravoslavlja, ali da ga svojom svetošću nadvisuje i nadahnjuje, iako cijepa. Ali cijepanje nije gledanje u okviru religiozne ljubavi, već »samo-stalno-slobodnog« filozofiranja, koje previše gleda na juridičko-socijalnu stranu, a premalo na transformiranje ovog juridičnog u duhovno, mistično.

To je fundamentalni problem odnosa između filozofije slobode u egzistencijalnoj filozofiji i Crkve, koju oni gledaju kao nešto *institucionalno*.

Ne smijemo se previše uzbuđivati, već djelovati tako, da se ono institucionalno, socijalizirano *nadvlada zbiljskim životom duha i milosti*. To će se moći postići, ako kršćani budu *ispravljali sebe*, i to *počinjući najprije od sebe*. Angažman mora početi od nas dobronamjerno, stvarno i otvoreno. Tada se *ne će trebati govoriti o institucionalnoj Crkvi*, već će se kod nas osjećati duhovna pobjeda nad svim onim, što u Crkvi izaziva jedno zaziranje. To će biti naš odgovor na ono, na što nas Crkva poziva.

Josip Kribl